

TÜRKÇEDE SAMED BEHRENGİ VE ÇOCUK KİTAPLARININ İZİNİ SÜRMEK

Büşra YAMAN*

Öz

Bu çalışmada Samed Behrengi'nin çocuk edebiyatı eserlerinin çeviri yoluyla Türkçede yeniden oluşturulmasının izi sürülecektir. Artsüremli inceleme sonucunda Behrengi'nin çocuk edebiyatı eserlerinin kitap olarak 1970'li yıllardan beri Türkçeye sürekli yeniden çevrildiği ya da yeniden yayınlandığı gözlenmiştir. 1970'li yıllardan 2000'li yıllara uzanan zaman diliminde Türkiye'de Behrengi'nin Türkçe çevirilerinin ve baskılarının süreklilik göstermesi içinde yer aldığı toplumsal, kültürel, siyasi ve ekonomik koşullarla birlikte sorgulanacaktır. Çocuk kitaplarının yazılı metinlerin yanı sıra görsel metinlerden de oluşan çok-modlu özelliği ve Behrengi'nin Türkçedeki aktarım süreçlerinin tarihsel izlenmesi sonucunda ortaya çıkan aktarım pratiklerinin çoğulluğu, çocuk edebiyatında "çeviri" kavramının tartışılması gerektiğine işaret etmektedir. Çocuk edebiyatı eserlerinin çeşitli işlevler yüklenerek on altı sayfalık bir okul öncesi resimli kitaptan tam metin aktarımlarına, çevirmenlerden illüstratörlerin ya da ressamların çeşitliliğine uzanan farklı aktarım pratikleri tespit edilmiştir. Behrengi ve çocuk edebiyatı eserleri üzerine oluşturulan söylemin ve çeviri eserlerin Türkiye'nin son elli yılda geçirdiği toplumsal ve kültürel dönüşümlerden etkilendiği bulunmuştur. Türkçede Behrengi'nin ve Türkçe çevirilerinin artsüremli olarak ele alınması Türkiye'de çocuk edebiyatı anlayış(lar)ının ve buna bağlı olarak çeviri pratiklerinin değişimini ve çoğulluğunu da izlenebilir kılmaktadır.

Anahtar kelimeler: *resimli çocuk kitabı, çeviri, Samed Behrengi, yazılı anlatı, görsel anlatı, tarihyazımı*

Geliş Tarihi: 06.12.2021

Kabul Tarihi: 23.12.2021

* Arş. Gör. Dr., Kırklareli Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Mütercim ve Tercümanlık Bölümü (Kırklareli, Türkiye), e-posta: busrayaman@klu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-8550-5670.

TRACING SAMAD BEHRANGI AND HIS CHILDREN'S BOOKS IN TURKISH

Abstract

In this study, it is traced that Samed Behrengi's children's literature works are reconstructed in Turkish through translation. The diachronic analysis displays that Behrengi's children's literature works have been constantly (re)translated and/or (re)published into Turkish in the book format since the 1970s. Turkish translations and editions of Behrengi, which show continuity in Turkey in the period from the 1970s to the 2000s, are questioned with the social, cultural, political and economic conditions of the decades. The multimodality of children's books consisting of visual texts as well as written texts and the plurality of transfer practices that emerged as a result of the historical tracking of Behrengi's transfer processes in Turkish indicate that the concept of "translation" in children's literature needs to be discussed. Different transfer practices have been identified, ranging from a sixteen-page preschool illustrated book to full-text transfers, from a wide range of translators to illustrators or painters, by loading various functions to these translated children's books. It has been found that the discourse on Behrengi and his children's books, and Turkish translations have been affected by the social and cultural transformations Turkey has undergone in the last fifty years. The diachronic investigation of Turkish translations of Behrengi makes the change and plurality of children's literature understanding(s) and, accordingly, translation practices observable in Turkey.

Keywords: *illustrated children's book, translation, Samed Behrengi, verbal narrative, visual narrative, historiography*

1. Giriş

Modern Türkiye tarihinde çeviri yalnızca farklı diller arasında gerçekleşen yazılı ve/veya sözlü bir aktarım olarak değil, aynı zamanda etkinlik, süreç ve ürün olarak “büyük” amaçların atfedildiği bir olgu olarak var olagelmiştir. Çeviriyle ilgili kurulan çeşitli kurum ve kuruluşların çokluğu da Osmanlı döneminden Türkiye cumhuriyetinin kuruluşuna ve cumhuriyet sonrası dönem boyunca devletin çeviriye verdiği öneme işaret etmektedir (Kayaoğlu, 1998; Ülken, 2007). Hilmi Ziya Ülken yeni kurulan bir ulus-devlet olarak Türkiye için lazım olanın “sistemli ve hararetli bir tercüme faaliyeti canlandırmak” olduğunu öne sürerken, çeviriye ulus-devlet çerçevesinin oluşturulma sürecinde yüklenebilecek olası rollerin ve işlevlerin çeşitliliğine de gönderme yapmaktadır. Çevirinin “ulusal politikaların odağına

yerleştirilmesini tarihsel bir vaka” olarak niteleyen çeviri araştırmacısı Turgay Kurultay (1999: 13), “toplumsal tahayyülümüzde çeviriye sihirli bir güç atfedilmesini” eleştirerek “çevirinin tek başına tarihsel bir aktör olmadığı” altını çizmiştir (a.g.e.: 35). Cumhuriyet çeviri tarihine üstüne yapılan çalışmalar da çevirinin Türk kültür ve edebiyat dizgesindeki yerini ve rolünü çeşitli yapılarla ve öznelerle birlikte sorgulayarak Türkiye’deki “çeviri kültürü anlayışına” (D’hulst, 2001) somut bir zeminde ışık tutan birçok araştırma vardır (bkz. Berk, 2004; Tahir Gürçağlar, 2008; Aksoy, 2010; Üstün Külünk, 2019). Yeniden çeviriler üstüne yapılan tarihsel çalışmalar ise çeviri gerçekliklerini içinde yer aldığı çoğul ilişkiler ağıyla etkileşimi çerçevesinde sorgulayarak tarih içinde çeviri kavrayışının billurlaşmasına katkıda bulunmuştur (Berk Albachten ve Tahir Gürçağlar, 2019a; 2019b).

Çevirinin kurucu rol oynadığı bir kültürde çocuk edebiyatının bu durumdan etkilenmediği düşünülemez. Türkiye’de çeviri çocuk edebiyatı tarihine dair yapılan çalışmaların konuları arasında bir klâsik çocuk edebiyatı metninin farklı dönemlerde yapılan yeniden çevirileri (Ekmekçi, 2008; Kansu-Yetkiner, 2009; Tahir Gürçağlar, 2011), belirli bir çocuk edebiyatı metninin diliçi çevirisi (Kansu-Yetkiner ve Yetkin-Karakoç, 2015), bir çocuk dergisinde çevirinin yeri ve dergiye katkısı (Tahir Gürçağlar, 2014), cumhuriyet tarihi boyunca çocuk edebiyatına uygulanan sansür pratikleri (Kansu-Yetkiner, 2016), kültürel sözcüklerin çevirilerinin artsüremli incelenmesi (Kansu-Yetkiner, Duman, Yavuz ve Avşaroğlu, 2018) bulunmaktadır. Bu çalışmada Samed Behrengi ve Türkçe çeviri eserlerinin Türkiye’de tarih boyunca çocuk edebiyatı alanında nasıl konumlandırıldığı içinde yer aldığı kültürel ve toplumsal koşullarla birlikte incelenecektir. Böylece yeni(den) çevirilerin ve yeni(den) söylemlerin artsüremli izinin sürülmesinin geleneksel çeviri tarihi yaklaşımının göz ardı ettiği boşluğu doldurmaya hizmet edeceği düşünülmektedir.

2. Çocuk Edebiyatında Çeviri ve Çok-Modluluk

Çeviri çalışmalarında irdelenen araştırma konuları arasında metin türü ayırt edilmeksizin dilsel unsurların çevirisi başta gelmektedir ve dilsel unsurların yanında farklı gösterge sistemleri içeren metinlere yönelik çeviri araştırmalarında da bu özelliklerin göz ardı edildiği gözlenmektedir (Kaindl, 2013). Son zamanlarda çeviri araştırmalarında çok-modluluğa ilişkin boşluğu gidermeye yönelik önemli girişimler vardır (Berk Albachten ve Tahir Gürçağlar, 2020). Çocuk edebiyatı metinlerinin incelendiği çeviri çalışmalarında da ağırlıklı olarak dilsel unsurların çevirisi ve yan metinsel öğeler ele alınmaktadır. Bu nedenle çeviri çalışmalarında benimsenen çeviri kavramının çocuk edebiyatı metinlerinin kısmi bir şekilde ele alınacak şekilde tasarlandığı iddia edilebilir. Öte yandan çeviri araştırmacısı Rachel Weissbrod ve iletişim araştırmacısı Ayelet Kohn (2015) çocuk edebiyatı metinlerinde illüstratörlerin bir görselin yerine başka bir görseli yerleştirerek çevirmen olarak çalıştıklarından yola çıkarak çok-modlu (*multimodal*) metinlerin aynı kültürde zaman içinde yeniden resimlenmelerini çeviri olarak kavramsallaştırıp incelemişlerdir. Ancak çocuk edebiyatı metinlerinde illüstratörlerin eylemlerini bir

görselin yerine farklı bir görsel yerleştirmek olarak betimlemek kısıtlayıcı bir bakış açısı sunmaktadır. Kaynak ya da Anthony Pym'in (2018) deyişiyle "başlangıç metni"nin görsel içermediği durumlarda ve/veya türler arası aktarım durumlarında erek kültürde ortaya konan eser "yeni" resimler içerebilir. Çeviri çocuk edebiyatı metnlerinin resimlenmesi bağlamında A göstergesinin B göstergesiyle yer değiştirmesinden öte, var olmayanın var edilmesi karşılaşılan bir pratik olabilir. Ayrıca çocuk edebiyatı çevirilerinde kullanılan başlangıç metnlerinin çoğulluğu ve ara dil kullanımı da yazılı metnin yanı sıra görsel metnin yeniden oluşturulma sürecini karmaşıktır.

Çocuk edebiyatı çevirmeni, yazarı ve illüstratörü Riitta Oittinen (2000) çocuklar için yapılan çeviriler incelenirken yazılı metnin yanı sıra görsel ve ses unsurlarının da göz önünde bulundurulmasının önemine resim-kitapların (*picturebooks*) (Erdoğan, 2019: 103) çevirileri özelinde dikkat çeken ilk çeviri araştırmacılarındadır. Resim-kitaplar görselliğin ön planda olduğu ve görsel metinlerle yazılı metnin etkileşiminin bütünü oluşturduğu kitaplardır. "Resimli kitaplar" (*illustrated books*) ise edebi anlatımın görsellerle süslendiği metinler olup, resim-kitaplara kıyasla görsel metnin kurucu rolünün daha arka planda kaldığı kitaplardır. Resim-kitapların yanı sıra çocuk edebiyatı metnlerinin ağırlıklı olarak resimlendiği dikkate alındığında "çeviri" kavramının ilgili edebiyat eserlerinin bütüncül incelenmesini mümkün kılan bir şekilde yeniden tanımlanma ihtiyacı göze çarpar. Resimlerin metnin çevirileri olduğu savını ileri süren Nilce M. Pereira (2008) resimlerin yazılı metni görsel göstergelere nasıl çevirdiğini sorgulamıştır. Bu çalışma resimli kitapların yalnızca görsel boyutuyla ilgilendiği için çok-modluluğa sınırlı bir bakış açısı sunmakla yetinmiştir. Çocuk edebiyatı çevirisinde ve özellikle resim-kitapların çevirisinde metnin çok-modluluğunu ve görsellerin yaratıcılık boyutunu göz önünde bulundurmaya elverişli olduğu düşünülen çeviriyaratım¹ kavramı kullanılmaya başlamıştır (Ketola, 2018; Dybiec-Gajer, Oittinen ve Kodura, 2020). Çeviri araştırmacısı Anna Ketola (2018: 127), resim-kitapların çevirisinin "oldukça yaratıcı bir etkinlik" olduğunu vurgulayarak "geleneksel çeviri etkinliğinden radikal bir şekilde farklılaşan çeviri çözümleri içerdiğine" dikkat çekmektedir. Ketola, resim-kitapların çevirisini çeviriyaratım olarak kavrasallaştırılmasına yönelik ileri sürdüğü savı, çevirmenlerin yazılı çeviri yaparken görsellerden ilham almasıyla ya da yaratıcı çözümler bulmak için görsellerin dayanak noktası olarak kullanılmasıyla gerekçelendirmektedir. Ketola'nın çeviri yerine çeviriyaratım kavramını kullanmasında resim-kitapların içerdiği az sayıda yazılı malzemenin hedef kitleye göre kaynak metinden radikal düzeyde farklılaşma potansiyeli ve bu süreçte görsellerin ön planda olması etkilidir. Ayrıca çeviri ve çeviriyaratım kavramlarının anlam alanlarının yaratıcılık konusunda farklılaştığı, çeviriyaratımın ileri düzeyde yaratıcılığı imlerken, çeviri kavramının kaynak-erek ikili düşünce sistemi içinde daha kısıtlı bir aktarım sürecini imlediği tasavvur edilmektedir. Bu ön kabuller, görselin kurucu unsur olduğu resim-kitaplar için geçerli olabilirken, yazının kurucu unsur

¹ Makale boyunca Sevcan Yılmaz Kutlay'ın (2020) *transcreation* kavramı için önerdiği çeviriyaratım kullanılacaktır.

olduğu ve görselin tamamlayıcı ya da yardımcı unsur olduğu resimli kitapların çevirileri için geçerli olmayabilir. Tarihsel arkeoloji olarak yapılacak bu çalışmada, birtakım ön kabullerden yola çıkmak yerine araştırma sürecinin kuramsal çerçeveyi yönlendirmesine imkân tanınmıştır. Öncelikle ilgili yazar ve Türkçe çevirilerinin çocuk edebiyatı alanında konumlanışı ortaya konulmaya çalışıldıktan sonra seçilen bir eserin Türkçe çevirileri aracılığıyla resimli çocuk edebiyatı eserlerinde “çeviri” kavramının imkânları sorgulanacaktır.

3. Yeni(den) Çeviriler, Yeni Behrengiler

Bu bölümde Samed Behrengi'nin çocuk edebiyatı eserlerinin Türkçe çevirilerinin çocuk edebiyatı alanında konumlanışı eyleyicilerle ve içinde bulunduğu edebi, kültürel, toplumsal, siyasi ve ekonomik koşullarla ilişkisi göz önünde bulundurularak irdelenecektir.

3.1. 1970'ler: Türkçede “Behrengi Olayı”

İran edebiyatının temsilcisi Samed Behrengi'yi (1939-1968) ve çocuk edebiyatı eserlerini Türkçe çocuk edebiyatı alanına tanıtan 1975 yılının Mart ayında² Gözlem Yayınlarının Eğitim/Çocuk Sorunları dizisi³ olmuştur. Bu girişimi Cem Yayınevinin çocuk kitapları “kol”u (Öz, 1976: 120) Arkadaş Kitapları⁴ takip etmiştir. Gözlem Yayınevinin yeni başlattığı çocuk kitapları dizisinin üçüncü ve dördüncü kitabı olarak Mart 1975'te yayınlanan Küçük Kara Balık ve Bir Şeftali Bin Şeftali, benzer bir tarihte⁵ Arkadaş Kitapların Beyaz Dizisinin 6 ve 9 numaralı kitapları olarak yayınlanmıştır.

Bu iki yayıncının ortak noktası sol siyasi çizgide konumlanan ve çocuk edebiyatı anlayışları siyasi konumlanışları doğrultusunda şekillenen eyleyiciler olmasıdır. Arkadaş Kitapların amacı “toplumcu gerçekçi bir yorumla” (Öz, 1976: 121) kitaplar yayınlamak olarak belirtilirken, Gözlem Yayınlarının amacı da şu şekilde aktarılmıştır:

‘fantezi’ kitaplar ötesinde, sadece belirli bir durumu ya da olayı anlatmak yerine, olayın nedenlerini de sergileyecek, yaşadığımız dünyanın işleyişini apaçık ortaya koyacak, kavratacak ve bu işleyişin değişebilir olup değiştirilmesinin şart olduğunu anlatmaya yönelik kitapları yayınlamayı düşünüyoruz (a.g.e.: 129).

Çocuk edebiyatında sol değerlerin temsilcisi olan bu yayıncıların çocuklar için dönemin sol hareketinin toplumsal değişime yönelik amaçları doğrultusunda çocuk edebiyatında da toplumsal

² Gözlem Yayınlarının kurucularından Abdullah Özkan, Behrengi'den Küçük Kırmızı Balık ve Bir Şeftali Bin Şeftali'nin ilk Türkçe çevirilerini kendilerinin yayınladığını ve çok kısa bir süre sonra Arkadaş Kitapların da Behrengi'nin eserlerinin yeniden çevirilerini yayınladığını belirtmiştir (Yaman, 2021). Çevirilerin künyelerinde basım yılı Mart 1975 olarak belirtilmiştir.

³ 1973-1980 yıllarında faaliyet gösteren Gözlem Yayınları “1975 yılının sonlarında” Çocuk Aşama Dizisi adlı ayrı bir dizi yayınlamaya başlamıştır (Öz, 1976: 127) ve ilerleyen yıllarda Behrengi'nin çevirileri Çocuk Aşama Dizisinde yayınlanmıştır.

⁴ Arkadaş Kitapları, yöneticisi Erdal Öz Cem Yayınevinin bağımsız bir kolu olarak tanımlanmıştır ve bünyesinde kurulduğu 1975 yılından Erdal Öz'ün ayrıldığı 1980'lere kadar Beyaz Dizi, Kırmızı Dizi ve Mor Dizi olmak üzere üç ayrı çocuk edebiyatı dizisi yürütülmüştür.

⁵ Arkadaş Kitaplarda yer alan bu ilk çevirilerin künyesinde yalnızca basım yılı yer almaktadır.

gerçekliğe uygun ve sol bilincin kazandırılmasına katkıda bulunacak eserler yayınlamayı amaçladıkları anlaşılmaktadır. Behrengi'nin eserlerinin de bu amaçlara hizmet edeceği düşünülmüştür.

Behrengi'nin eserlerinin ilk kez Türkçeye çevrilmesinin ardından kamusal alanda bu eserler ve çocuk edebiyatı üstüne çeşitli yazılar yayınlanmıştır. Günlük gazetelerde ünlü fıkra yazarlarının bile köşelerinde ilk kez çocuk kitaplarından söz ettikleri belirtilerek bu önemli etkileşimin nedeninin Behrengi olduğu iddia edilir (Öz, 1976: 114). Nitekim dönemin basın ve edebiyat alanının önde gelen isimleri (Sadun Tanju, Hilmi Yavuz, Oktay Akbal, Aydın Engin, Ersin Kaya, Süreyya Berfe, Selim İleri) köşelerinde Behrengi'yi ve çocuk edebiyatı eserlerini tanıtmışlardır.

Türkiye'de dönemin tanıtım yazılarında kullanılan "İran Azerbaycanında" (Tanju, 1975: 2) bir "Türk yazarı" (Akbal, 1975: 2), "İranlı yazar, bilinç işçisi" (Yavuz'dan akt. Öz, 1976: 117), "İranlı devrimci yazar" (Öz, 1976: 110) ve "usta bir devrimci" (Elmas, 1977: 36) ifadeleri Behrengi'nin Türkiye'deki tanıtımında siyasi yöneliminin ve etnik kimliğinin öne çıkarıldığını göstermektedir. Behrengi'nin sözü edilen bu yönlerinin uzantısı olarak çocuk edebiyatı eserlerinin konuları da sol ideolojinin hedefleriyle ilişkilendirilir. Masallarının "diyalektiği, felsefeyi, tarihsel mücadeleyi büyük bir ustalıkla verişi" (Koparan'dan akt. Öz, 1976: 116) övülürken, Behrengi'nin ilk kez Türkçeye çevrildiği 1975 yılına kadar halkın ve çocukların Behrengi'nin "sınıf bilincini" ustaca işlediği "devrimci" eserlerinden habersiz kaldığı belirtilmektedir (Elmas, 1977: 35-36). Hilmi Yavuz (akt. Öz, 1976: 117) masalların içeriğinin yoğun ve çeşitli anlam katmanlarının olmasına dayanarak eserlerin "büyükler" için olduğunu öne sürmüştür: "Simgeler ve alegorilerle kurduğu bu ince, duygulu masallarında, çocukların evrenini, acımasız ve katı bir sömürünün egemen olduğu büyüklerin evrenini somutlayarak anlatmak için kullanır."

Eserlerin belirli bir hedef kitleye uygun olduğu tartışmasının ötesinde eserlerin alımlanmasına ilişkin önemli bir tespit, bu çevirilerin yalnızca dönemin çocukları tarafından değil yetişkinleri tarafından da okunmasının tavsiye edilmesi (İleri, 1975), hatta okunması (Mutluay, 1975; Öz, 1976) ve yetişkinler için tiyatro oyunu olarak sahnelenmesidir (bkz. "Çeşitli", Milliyet, 16 Ocak 1976, 8).⁶ Nitekim çevirilerin yoğun talep görmesi kısa sürede yeni baskıların yapılmasından ve farklı yayınevlerinin⁷ de yeni(den) ve/veya daha önce yayınlanmış çevirileri tekrar yayınlamasından anlaşılabilir. Behrengi'nin Türkçeye ilk çevrilen eserleri (Küçük Kırmızı Balık ve Bir Şeftali Bin Şeftali)

⁶ Dönemin sosyalist yayınevlerinden Sosyal Klasikler Yayınevi 1979'da içlerinde Behrengi de olmak üzere İran Azeri yazarlarının öykülerinden bir derleme yayınlamıştır. İran Devrimci Hikayeleri (haz. İldeniz Kurtulan) başlıklı eserin ön kapağında yer alan "Kanlı İran'ın Yiğit Yazarlarının Kanlarıyla Yazdıkları Hikayeler" alt başlığı eserin Türkçede konumlandırılışına işaret etmektedir. Ayrıca arka kapakta Türkiye'de Behrengi'nin dışındaki birçok "devrimci yazarın" Azeri olmalarına rağmen tanınmadıkları ifade edilmiştir. Çocuk edebiyatında çeviri yoluyla açılan yeni edebiyat dünyasının yetişkin edebiyat alanına da uzandığı ve buna katkıda bulunduğu ileri sürülebilir.

⁷ 1970'lerde Behrengi'nin çocuk edebiyatı eserlerinin Türkçe çevirilerini yayınlayan diğer aktörler Tayko Çocuk Yayınları ve 1979 Dünya Çocuk Yılı için Bir Milyon Çocuk Kitabı kampanyası kapsamında 11 çocuk edebiyatı eseri yayınlayan Ankara Belediyesi'dir.

Gözlem Yayınlarında aynı yıl ikinci baskı yaparken, Arkadaş Kitaplarda bir yılın sonunda dördüncü baskıya ulaşmıştır. Baskı adetlerine dair bilgi bulunmasa da, dönem boyunca yeniden basılan çocuk edebiyatı eserlerinin kısmılığı ve sözü edilen çeviri eserlerin 1980 yılına kadar sürekli yeniden basıldığı göz önünde bulundurulduğunda bu ilk çevirilerin dönem içindeki popülerliği kavranabilir. Ayrıca 1970-1980 yılları arasında Türkçede çocuklara sunulan yerleşik yabancı yazarlardan⁸ farklı olarak Behrengi'nin Türkçeye en çok eseri çevrilen yazarların başında gelmesi (Yaman Topaç, 2020) onun çocuk edebiyatı alanında yazar olarak popülerliğine kuvvetle işaret etmektedir. Masal, öykü ve destan olarak çocuk okurlara sunulan bir dizi çeviri eserden Bir Şeftali Bin Şeftali ayrıca İstanbul Şehir Tiyatroları tarafından çocuk tiyatrosu olarak sahnelenmiştir (Oral, 1977). Tüm bu nedenlerden dolayı Türkiye'de çocuk edebiyatı anlayışının radikal değişimini ve çeşitliliklerini simgeleyen bir "Behrengi Olayı"nın (Öz, 1976: 110) yaşandığı anlaşılır.

Türkiye'nin çeviri çocuk edebiyatı alanında yeni bir yazar olarak Behrengi'den bu denli eser çevrilmesinin ve üstüne söz üretilmesinin arkasında yazarın siyasi yöneliminin de önemli bir payı vardır. Behrengi İran yönetiminin eğitim politikalarına karşı eleştirel bir tavır sergileyen, özellikle "köy çocuklarının eğitimi ve yaşam koşullarının iyileştirilmesi" (Fereshteh, 1993: 3) konusunda yenilikçi fikirlere sahip ve bu konularda düşünce yazıları kaleme alan, ülkenin "önde gelen solcu yazarlarından" biri olarak kabul edilmektedir (Fazeli, 2006: 126). Siyasi konumlanışıyla birlikte Azeri kimliğinin ve anadili Farsça olmayan çocukların "anadillerinde eğitim hakkını dile getiren ve savunan ilk eğitimci" olmasının (Fereshteh, 1993: 6) Türkiye'de sol kesimin içindeki ulusalcı kanat tarafından benimsenmesine katkıda bulunduğu düşünülebilir. Ayrıca Behrengi'nin çocuk edebiyatı eserlerinin 1973 yılında İran'da Şah yönetimi tarafından yasaklanması da (Bassiri, 2018: 695) Behrengi'nin muhalif ve sol tavrının İran dışındaki ülkelerde yüceltilmesine katkıda bulunmuş olabilir.

Behrengi'nin uluslararası çocuk edebiyatı alanında tanınırlığa sahip olması da Türkçe çevirilerini etkilemiş olabilir. 1968 yılında Farsça yayınlanan Küçük Kara Balık'ın çizeri Farshid Mesghali aynı yıl İtalya'da düzenlenen Bologna Çocuk Kitapları Fuarında ve Bratislava Çocuk Kitapları Fuarında Grafik Ödülü, 1974 yılında da Hans Christian Andersen Ödülü kazanmıştır (Abu-Nasr, 2005: 785). Bu ödüllerin öncesinde ve 1979 İslam Devrimine kadar olan süreçte Küçük Kara Balık'ın Amerika'da dört farklı çevirisi (Bassiri, 2018), 1970 yılında Almanca çevirisi, 1973 yılında Fransızca çevirisi yayınlanmıştır. Türkiye'deki yayıncıların Behrengi ve eserleriyle karşılaşmasında farklı dillerdeki çevirilerin kolaylaştırıcı bir rol oynadığı düşünülebilir.

⁸ Türkçe edebiyatta çocuklar için belirli Batı klâsiklerinin cumhuriyet tarihi boyunca yayınlanması süreklilik gösterdiğinden bu eserlerin yazarları Türkçede "yerleşiklik" kazanmıştır. Jules Verne, Jonathan Swift, Mark Twain, Charles Dickens, Jean de La Fontaine, Charles Perrault, Hans Christian Andersen, Grimm Kardeşler, Johanna Spyri, Eleanor Porter, Robert Louis Stevenson, Louisa May Alcott, Daniel Defoe ve Lewis Carroll bu yerleşik yazarlardan yalnızca bir kısmını oluşturmaktadır.

Bu dönemde yayınlanan çeviri eserlerin (varsa) künye bilgilerinde çevirinin yapıldığı dil ya da metin genellikle belirtilmediğinden çevirmenin çalışma dili/dilleri üstünden varsayımsal bir düşünce edinilebilir.

3.1.1. Yayınevlerinin Yazarı ve Çeviri Eserleri Sunumu

Bu bölümde Samed Behrengi'nin ve Türkçe çevirilerinin çocuk edebiyatı alanında konumlandırılışları, çeviri eserlerin yan metinleri aracılığıyla artsüremli incelenecektir.

1970'ler

1970'lerde Behrengi'nin çocuk edebiyatı eserlerinin Türkçe çevirilerini yayınlayanlar arasında Gözlem Yayınları, Cem Yayınevi, Tayko Yayınları, Ankara Belediyesi ve Oda Yayınları vardır. Yayınevlerinin çeviri eserleri sunumunda yanmetinsel unsurlar önemli ipuçları sunmaktadır.

Gözlem Yayınlarının yayınladığı Behrengi'nin Küçük Kırmızı Balık ve Bir Şeftali Bin Şeftali başlıklı ilk Türkçe çevirilerinin ilk baskısı sonraki baskılardan kitap boyutu, ön ve arka kapak tasarımı, iç kapak ve künye sayfaları, görseller ve font açısından farklıdır. İlk baskının arka kapağında yazarın kara kalemle çizilmiş bir portresi ve kısa bir yaşam öyküsü sunulurken yazarın “eserlerinde doğa ve toplum sorunlarını zengin bir masal gerçekliği ile ortaya koyduğu” kaydedilmiştir. Ayrıca eserlerinin “birçok dile çevrildiğini”, “en ünlü” eserlerinin “Küçük Karabalık” ile “Bir Şeftali Bin Şeftali” olduğunu ve yayınevi olarak “çocuklarımızın küçük dünyalarına aydınlıklar getireceğine inandığı[mız] Behrengi'nin masallarını sunmaktan sevinç duyduklarını” okurlarla paylaşmışlardır. Diğer baskılarda ise arka kapakta eserin içinde yer alan bir cümle tek bir renkten oluşan zemin üstüne yerleştirilmiştir ve yazarı tanıtan metin masalın sonunda ve sayfanın alt kısmında küçük puntolarla bulunmaktadır.

Arkadaş Kitapların Beyaz Dizisi Behrengi'nin Türkçede külliyyatını oluşturmaya yaklaşan ilk dizidir. 1975'ten 1980'lere kadar Behrengi'den 10 kitap yayınlamışlardır. Bu dizi iç kapak, künye sayfası, yazar ve eser hakkında kısa bir tanıtım yazısı, arka kapakta kısa bir tanıtım yazısından oluşan belirli bir şablona ve/veya tasarıma sahiptir. “Komşu İran'ın Azerbaycan Türklerinden bir büyük yazar” olarak tanımlanan Behrengi'nin eserlerinin edebi niteliği “doğanın gizli ama değişmez yasalarının, bir masal biçiminde, bu kadar açık, bu kadar ustaca anlatıldığı az görülmüştür” ifadesiyle belirtilmiştir (Behrengi, 1976: 4). “Behrengi'nin çocuklar için yazdığı bu masallarla, ülkesindeki baskı yönetimiyle nasıl ters düştüğü” arasında bir ilişki olduğunun sezdirilmesi yazarın muhalif sol kimliğine örtük bir biçimde işaret edildiğini göstermektedir.

1970'lerde siyasi olarak sol çizgide konumlanan ve Yılmaz Elmas'ın yönettiği (Önder, 2019) Tayko Çocuk Yayınlarının ilk eseri, 1977 yılında Behrengi'den Pancarcı Çocuk (Türkçesi: Metin İlkin, resimleyen: Tan Oral) başlıklı çeviri eser olmuştur. Bu yayınevi Behrengi'den başka bir eser yayınlamamış olup, 1980 darbesinden sonra da faaliyet göstermeyen kısa ömürlü bir çocuk yayınıdır. Bu çeviri eserde yazar hakkında iki sayfalık bir tanıtım yazısı “Behrengi'nin bir öğrencisi Ali” imzasıyla

yayınlanmıştır. Tanıtım yazısında “edebiyatçı, halk kültürü araştırmacısı, sosyolojik ve tarihsel gelişmeleri çözümleyen bir bilimci, ama hepsinden önemlisi, hayat içinde, Azerbaycan çocuklarının örnek bir öğretmeni” (“Semet Behrenği”, 1977: 5) olarak tanımlanan Behrenği’nin “ilerici nitelikte halk hikâyeleri” ve “güzel masallarıyla” (a.g.e.: 6) “halkın bilinçlenmesini beklediği” (a.g.e.: 7) ileri sürülür. Yazarın her ne kadar çocuklar için eserler kaleme aldığı belirtilse de, asıl amacının belirli bir siyasi hedef doğrultusunda halkın bilinçlenmesi olduğu anlaşılır. Dolayısıyla yazarın öğretmen kimliğinin yanı sıra devrimci kimliği ve bunun edebiyatına yansımalarının öne çıkarıldığı ileri sürülebilir.

Ankara Belediyesi Gözlem Yayınlarının yayınladığı Bir Şeftali Bin Şeftali başlıklı çeviriyi çevirmenin ismini belirtmeden, çizerin ismine yer verip “masal” olarak yayınlamıştır. Masalın sonunda yer verilen görsel Sümerbank’ın kara tahtaya yazdığı “dileğimiz tüm dünya çocuklarının barış ve mutluluğudur” ifadesi ve arka kapaktaki reklamda “1979 Dünya Çocuk Yılında Ziraat Bankası mutlu bir dünyada mutlu bir gelecek diler” ifadesi eserin Dünya Çocuk Yılı vesilesiyle evrensel değerlerle ilişkilendirilerek sunulduğunu göstermektedir.

Oda Çocuk Kitaplarının 1980 yılında yayınladığı ilk sekiz kitabının dördü Behrenği’nin Türkçe çevirileridir. Belirli bir tasarıma sahip olan çocuk kitaplarında künye ve iç kapağın yanı sıra yazar hakkında tanıtım bölümü ve arka kapakta esere ilişkin kısa bir tanıtım yer alır. Oda Çocuk Kitaplarının iki numaralı kitabı Bir Şeftali Bin Şeftali (Türkçesi: İldeniz Kurtulan, resimleyen: Mustafa Delioğlu) başlıklı çeviri eserin girişinde “Semed BEHRENGİ Üzerine” (Behrenği, 1980: para. 1) başlıklı imzasız kısa bir biyografi bulunmaktadır. “...İran Azerbaycan’ı Tebriz kentinde yoksul bir işçi ailesinde doğan” Behrenği’nin “İran’ın karanlık saltanat döneminin baskısı altında devrimci savaşımlı toplumcu içerikli yapıtlarıyla sürdürdüğü” şu şekilde açıklanmıştır:

İki yüzyılı aşkın bir süreden beri kültürel ve sosyo-ekonomik sömürü tutsağı bulunan Azeri insanının dil özgürlüğü umudunu işledi. Bu dili çok güzel kullanabildiği halde geniş bir topluma seslenebilmek için Farsça yazdı: Titiz bir sorumluluk altında, ve kendisine yol gösteren diyalektik yöntemini unutmadan...

Yazar hakkındaki bilgilendirici metinde yazarın içinde bulunduğu baskı ortamına ve toplumsal sorunları konu etmesine ek olarak uzun yıllardır yaşanan anadil sorunu vurgulanmıştır.

1980’ler ve 1990’lar

Türkiye’de 1980’li yıllar, 12 Eylül 1980 tarihinde askerlerin ülke yönetimine el koymasıyla birlikte demokrasinin askıya alınmasının olumsuz sonuçlarıyla şekillenmiştir. Nurdan Gürbilek, 80’li yılları, 1960 ve 1971 yılındaki darbelere kıyasla, bir toplumun kendi devleti eliyle yaşayabileceği en sert ve şiddetli, baskıcı dönemi olarak tanımlar (Gürbilek, 2007: 101). Bu dönemin öne çıkan özelliği, darbe rejiminin toplumu tümüyle depolitize etme amacı gütmesidir (Alver, 2012). Sebebi konusunda “yazar ve eleştirmenlerin birleştikleri ortak fikir ise, uzun yıllar edebiyat dünyasına hâkim olan özellikle sol

ideolojiyi kırmak ve pasifize ederek yok etme fikridir” (a.g.e.: 11). Nitekim bu fikri doğrulayan bir gözlem, 1970’lerde sosyalist ya da toplumcu gerçekçi edebiyat anlayışıyla yayıncılık yapan yayınevlerinin kapanması ya da yayıncılık çizgilerini siyasi belirlenimlerinden arındırarak kapitalist ekonomi modeline eklememeleri olmuştur. Örneğin; Tayko Çocuk Yayınları ve Gözlem Çocuk Yayınları faaliyetlerine son vermiştir. 1970’lerde sınırlı düzeyde çocuk edebiyatı eseri yayınlayan Gendaş A.Ş. darbeden sonra çocuk klâsiklerine ağırlık vermiş ve ayrıca ders kitapları ve kaynak kitap yayıncılığına başlamıştır. Benzer şekilde Oda Yayınları Çocuk Kitapları Dizisinde darbeden önce yayınlanan Behrengi’nin Türkçe çevirileri 1980 dönemi boyunca tekrar yayınlanmazken, 1990’lı yıllarda yayınlanmaya devam etmiştir.

1980’lerin edebiyat ortamı kitap yasaklarıyla ve yargılamalarıyla baskı altındaydı. Bu dönemde Küçük Kara Balık’ın da kovuşturmayla uğrayan çocuk kitapları arasında olduğu belirtilmektedir (Kansu-Yetkiner, 2016: 110). 1988 yılında ise “Türkiye’de ilk kez bir çocuk kitabının yasaklandığı” ve bunun da Behrengi’nin “Bir Şeftali Bin Şeftali” başlıklı eseri olduğu basına yansımıştır (Feyzioğlu, 1988). Türkiye’de çocuk kitapları 1980 öncesinde de siyasi iktidarlar ya da karar alıcılar tarafından dönem dönem yasaklanmış ya da toplatılmış olmakla birlikte (Yaman Topaç, 2020) Behrengi’nin kimi Türkçe çevirilerinin 1980’lerde yasaklandığı ortadadır. Bu durum, Behrengi yayınlayan çocuk edebiyatı yayıncılarının sol çizgide konumlanmasıyla ve Türkiye’de yazara ilişkin oluşturulan hâkim imgeyle de anlamlı bir ilişki içindedir. Yasaklar, bir önceki on yılda en çok kitabı yayınlanan yazarlar arasında olan Behrengi’nin çocuk edebiyatı eserlerinin yeni baskılarının yapılmamasıyla amacına ulaşmıştır. Darbe öncesinde yayınlanan baskıların piyasada erişilebilir olduğu düşünülebilir. Ne var ki, bu dönemde tekil örnek teşkil etse de, 1970’lerden beri faaliyet gösteren Esin Yayınevinin Günümüzün En Güzel Türkçesiyle En Güzel Çocuk Hikâyeleri başlığı altında Küçük Kara Balık ve Bir Şeftali Bin Şeftali eserlerini yayınladığı not edilmelidir. Bu çeviriler 16 sayfalık resimli hikâye kitaplarıdır ve künye bilgisi yer almamaktadır. Yalnızca eserlerin resimleyeni olarak Mehmet Tekdal belirtilmiştir. Dolayısıyla basım yılı belirsiz olmakla birlikte, yayınevinin çocuk okurlar için klâsikleri yayınladığı Altın Çağ Dizisine ve sözü edilen başlık altında yayınladığı diğer kitaplara bakıldığında resimli hikâyelerin 1980’li yıllarda yayımlandığı anlaşılmaktadır. Ayrıca kitap yasaklarından önce, 1980’li yılların başlarında İstanbul’da özel bir tiyatro, tiyatroya ulaşamayan çocuklar ve gençler için Bir Şeftali Bin Şeftali başlıklı eseri sahnelemiştir.⁹

1990’lar sivil iktidarın yeniden kurulduğu bir Türkiye’nin liberal ekonomiyle dünyaya açılma süreci ve çocuk edebiyatı yayıncılığının yeniden hareketlenmeye başladığı bir dönem olarak tarif edilebilir. Neredeyse on yıllık bir aradan sonra 1990’larda Behrengi’nin çocuk edebiyatı eserlerinin

⁹ Bkz. “Beş Kafadarlar Tiyatrosu”, Milliyet, 26 Kasım 1983, 4.

“Beş Kafadarlar Tiyatrosu Açıkavada Oynuyor,” Milliyet, 6 Temmuz 1984, 9.

Türkçe çevirilerini yayınlamaya devam eden yayınevleri arasında Oda Yayınları, Cem Yayınevi, Can Yayınları bahsedilebilecek yayınevlerinin yalnızca birkaçıdır. Önceki yıllardan beri faaliyet gösteren ama 1980’lerde yardımcı ders kitapları yayıncılığına ağırlık veren Gendaş A.Ş. de 1990’larda sekiz kitaptan oluşan Behrengi Dizisi yayınlamıştır. Ayrıca çocuk edebiyatı yayıncılığının yeni aktörleri olarak Sim Yayınevi, Ufuk Yayınları ve Ata Yayıncılık da bu dönemde Behrengi’nin Türkçe çevirilerini yayınlayanlar arasında yer almıştır. Sim Yayınevinin Gürel Demirel tarafından Türkçeye çevrilen *Bir Şeftali Bin Şeftali* (kapak resmi: Şükran Sel, iç resimler: Gamze Baltaş) başlıklı eserin sonunda “Bir Kaç Söz” başlığı altında verilen Behrengi imzalı yazıda çocuk okurlara toplumsal sorunlar ve kitaplar konusunda doğrudan seslenilmektedir. “Bize sunulan kitapların hem en iyisini seçmeliyiz, hem de bizim çeşitli sorunlarımıza cevap verenlerini” (Behrengi, 1991: 54) ifadesinde çocuk okurlara toplumsal sorunları konu edinen kitapları okuması tavsiye edilmektedir. Yazar “akıllı çocukların benim öykülerimi eğlenmek için değil, öğrenip bilgilenmeleri için okumalarını istiyorum” diyerek, çocuk edebiyatının çocuk okurları bilgilendirme işlevinin önemini vurgulamıştır. Gözlendiği üzere çocukların bilgilenmesi öncelikli tutulmuş olup çocukların toplumsal sorunlardan haberdar olması önemsenmiştir. Bu çeviri eserlerin bazı yayınevleri (Ateşböceği Yayınları) tarafından Seçme Dünya Klasikleri Dizisinde yayınlanması eserlerin Türkçe edebiyatta konumlandırılmasına dair önemli bir değişime işaret etmesi açısından dikkat çekicidir.

Yazar ve eleştirmen Hikmet Altınkaynak’ın (1997: 21) Behrengi’yi “gençliğe adım atan çocuklar” için önermesi ise eserlerin okuma yaşını ilkökul düzeyinden ileriye taşınması açısından dikkate değerdir.

2000’ler

2000’li yıllarla birlikte Türkçede Behrengi’nin çocuk edebiyatı eserlerini yayınlamaya başlayan yayıncı sayısı giderek artmıştır. Tekin Yayınları, Boyut Kitaplar, Gün Yayıncılık, Alfa Yayınları, Ecem Yayıncılık, Engin Yayıncılık, Nilüfer Yayıncılık, Kare Yayınları, Ateş Böceği, Özgür Eğitim Yayıncılık, Hepşen Yayıncılık, Gönül Yayıncılık, Say, Kırmızı Kedi, Can Çocuk, Özyürek Yayınevi, Kaynak Çocuk, Nemesis Çocuk, Çizmeli Kedi, Can Çocuk, Bilgi Yayınevi, Nar Çocuk, Doğan Egmont, Parodi Yayınları, Martı Yayınları, Everest Yayınları, Büyülü Fener, Beyaz Balina, Arkadaş Çocuk ve Eksik Parça Yayınları bunlardan sadece birkaçıdır.

Daha önceki yıllara kıyasla çok daha fazla sayıda ve farklı yayın politikasına sahip yayınevi tarafından yayılan Behrengi’nin Türkçe çevirilerine bu çeşitlilikle paralel bir şekilde çocuk edebiyatı alanında farklı işlevler yüklendiği gözlenmektedir. 2006 yılında Nilüfer Yayıncılık tarafından yayınlanan *Bir Şeftali Bin Şeftali* (çev. Ekrem Aydın, iç resimler: Mevlide Aydın) başlıklı çeviri eserin iç kapağında kitabın tavsiye edildiğine dair şöyle bir ibare vardır: “Bu kitap, Talim ve Terbiye

Kurulu'nun 22.09.1991 tarih ve 172 sayılı kararıyla kabul edilen İlköğretim Programına uygun olarak hazırlanıp yayın kurulumuz tarafından TAVSİYE EDİLMİŞTİR.”

Eserin ilgili tarihte kabul edilen ilköğretim programının içeriğine uygun olduğu belirtilerek, eserin yayınevi tarafından tavsiye edildiği görülmektedir. Milli Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisinde tavsiye ettiği kitapları yayınlamaktadır ve kitapları tavsiye edilen yayınevleri de ilgili ibareyi kitapların iç kapağına yerleştirmektedir. Nilüfer Yayıncılık'ın da benzer bir yöntem uygulayarak yetişkinlerin dikkatini çekmeyi ve almaları konusunda ikna etmeyi amaçladığı ileri sürülebilir. Dolayısıyla yayınevinin ilköğretim düzeyindeki çocuk okurları hedefleyerek çeviri eseri eğitim sistemi içinde konumlandırma çabası daha geniş bir okur kitlesine ulaşma amacı taşımaktadır.

2015 yılında Özyürek Yayınevi tarafından yayınlanan Bir Şeftali Bin Şeftali başlıklı eserin (Türkçeye uyarlayan: Öner Ciravoğlu, resimleyen: Yıldız Cıbroğlu, 48 s.) sonunda kitapla ilgili bir etkinlik sayfası eklenmiştir. Bu sayfada kitabın başlığı, ad, soyad, numara, okumaya başlama tarihi, okumanın bitiş tarihi ve beş açık uçlu soru bulunmaktadır. Özyürek Yayınevinin de çeviri eseri çocuk okurların okuma ve anlama becerilerini geliştirmek üzere pedagojik kaygılarla sunduğu anlaşılmaktadır. Benzer şekilde Çizmeli Kedi (çev. Murat Batmankaya, resimleyen: Gülşen Arslan, 2014) ve Büyülü Fener Yayınları (çev. İldeniz Kurtulan, resimleyen: Mert Tugen, 2018) tarafından yayınlanan Türkçe çevirilerin sonunda da daha kapsamlı bir etkinlik dosyası yer almaktadır.

2021 yılında Parmak Çocuk tarafından yayınlanan Bir Şeftali Bin Şeftali çevirisi şu şekilde tanıtılmaktadır:

Doğadaki her canlının değerli olduğu, hepsinin yaşam hakkı olduğu teması etrafında dönen kurgu da bir şeftali ağacının yaşam mücadelecisine, iki çocukla bağına tanıklık ediyorsunuz [...] Behrengi, insanların eşitliği ve adalet üzerine de düşünmeye davet ediyor.¹⁰

Gözlendiği üzere çeviri eser “eşitlik” ve “adalet” kavramları gibi toplumsal sorunların yanı sıra ekolojik sorunlar ve tür eşitsizliğiyle ilişkili bir şekilde okurlara sunulmaktadır.

Çeviri eserlerin sunumunda değişiklik gösteren bir unsur da yayınevlerinin uygun gördükleri yaş aralığıdır. 2000'li yılların başında Behrengi'nin Türkçe çevirilerini yayınlayan Can Çocuk Bir Şeftali Bin Şeftali başlıklı çeviri esere öncelikle “7-9 yaş” ifadesi yerleştirirken, daha sonra 2008 yılında yayınlanan 13. baskısında ise uygun bulunduğu yaş aralığının 8-10 olduğu gözlenmektedir. Uygun görülen yaş aralığının kısa zaman dilimleri içinde değiştiği görülmektedir.

Bu dönemde özellikle Küçük Kara Balık eseri Türkiye'de çocukluk okumaları arasında sık anılmakla kalmayıp (Irmak, 2005; Taşdemir, 2009; Gezgin, 2017) ünlü yazar ve yönetmenlerin de üstüne söz ürettiği bir eser olmasından ayrıcalıklı bir yere sahiptir (bkz. Temelkuran, 2004a, 2004b;

¹⁰ “Bir Şeftali Bin Şeftali”, Kırmızı Kedi, <<https://www.kirmizikedi.com/kitap/urun/8b17199e13a14322bde5dd482f1b317>> Erişim tarihi: 21 Ekim 2021.

Çağan Irmak'ın 1980 öncesi dönemi konu alan popüler Çemberimde Gül Oya dizisinin [2004-2005] bir bölümünü yazara ve ilgili esere ithaf etmesi). Yalvaç Ural (2006: 20) “Türk çocukları arasında artık bir klasiğe dönüşmüş Samed Behrengi'nin” Küçük Kara Balık başlıklı Türkçe çevirisine çocuklara yaz tatilinde okunacak kitap listesinin başında yer vermiştir. Bu dönemde çeviri kitaplar üstüne yazılan tanıtım metinlerinin de ağırlıklı olarak Küçük Kara Balık'a dair olduğu gözlenmektedir. Bu tanıtım yazılarında vurgulanan ortak noktalar “herkesin okuması gereken adalet, eşitlik ve özgürlük üzerine yazılmış bir başyapıt” (Polat, 2009) olduğu ve eserin ideolojik iletilerinden kaynaklı sahip olduğu alegorik özelliğidir (Karaosmanoğlu, 2016). Bir başka tavır da “çocuk edebiyatının klasikleşmiş muhalif seslerinden” Behrengi'nin eserlerinde “adalet, eşitlik arzusu en yalın sesiyle çağıldar” şeklinde ifade edilmiştir (Sezer, 2012). Behrengi'nin biyografisinin kurgulanarak yeniden yazılması (Akşun, 2020) Türkçede yazara ve çeviri eserlerine ilginin devam ettiğine işaret etmektedir.

Son olarak, 1975 yılından beri Türkçeye çok fazla yeniden çevrilen ve yeniden baskılar yapan bu eserlerin ekonomik boyutuna değinilmesi gerekir. Bern Sözleşmesi uyarınca yazarı öldükten 70 yıl sonra eserlerin telif hakları sona ermektedir ve bu da ilgili çeviri eserlerin yayınlanmasını daha kârlı bir iş haline getirmektedir. Behrengi'nin durumu ise oldukça farklı bir tablo çizmektedir. 1968 yılında vefat eden Behrengi'nin eserlerinin telif haklarının Bern Sözleşmesine göre 2058 yılında sona ermesi gerekmektedir. Ancak Behrengi'nin eserlerinin 1975 yılından beri aynı yıllarda birden fazla yayınevi tarafından yayınlanması ve yayınevlerinin çeviri eserlerde telif haklarının kendilerinde olduğuna dair bir ifadeye yer vermemeleri eserlerin telif haklarının ödendiğine işaret etmemektedir. Ayrıca yakın zamana kadar ilgili eserlerin telif hakları konusunda çelişkili ifadeler mevcuttur. Eserlerin telif haklarının 2007 yılında İlknur Özdemir'de olduğu belirtilmiştir (Hızlan, 2007). Öte yandan Nar Yayınları Behrengi'nin eserlerini Türkiye'de ilk defa yasal varislerine telif ödeyerek yayınlayan yayınevi olduğunu iddia etmiştir.¹¹ Telif haklarının hangi yayınevinde olduğundan ziyade, yıllardır bu çevirilerin telif ücreti ödenmeden yayımlandığı ortadadır. Ayrıca çocuk edebiyatı alanının önde gelen yayınevlerinden Can Çocuk'un yalnızca bir baskıyı 8.000 adet yapması (Bir Şeftali Bin Şeftali'nin 41. baskısı) eserlerin satış kapasitesini somut bir şekilde ortaya koyan önemli bir göstergedir ve Behrengi'nin Türkçe çevirilerinin çocuk edebiyatı alanında olağanüstü gelir araçlarından biri olduğuna işaret etmektedir.

3.1.2. Resimli Çocuk Kitaplarında Çeviri Kavramı

Bu bölümde Samed Behrengi'nin Bir Şeftali Bin Şeftali başlıklı Türkçe çevirilerinden rastgele örnekleme yöntemiyle oluşturulan bütüncenin yan metinleri (ön kapak, iç kapak, künye, arka kapak) artsüremli incelenecektir. İncelemede çocuk edebiyatında “çeviri” ve “çeviriyaratım” kavramlarının imkânları ve/veya sınırlılıkları irdelenecektir.

¹¹ “Küçük Kara Balık”, Nar Yayınları, <<http://www.naryayinlari.com/kitap.php?kitapid=429>> Erişim tarihi: 21 Ekim 2021.

Resimli kitap olarak Bir Şeftali Bin Şeftali, 1975 yılından beri farklı çevirmenler, ressamlar, karikatüristler ve illüstratörler tarafından Türkçede yeniden oluşturulmaktadır. “Çeviri” olgusu yazılı ve görsel boyutta sorgulanacaktır.

Yazılı Anlatı

Çeviri eserlerin hangi yabancı dil(ler) kullanılarak yapıldığına ilişkin farklı gözlemler mevcuttur. Gözlem Yayınlarının yayınladığı çeviri eserlerin künyesinde çevirilerin “Farsça’dan” yapıldığı belirtilmiştir. İki eserin de çevirmeni A. Dost’tur ancak bu bir müstear isimdir. Abdullah Özkan, kendisiyle yaptığım telefon görüşmesinde, çevirinin yayınevine bir şekilde ulaştırıldığını, dönemin baskı dolu atmosferi nedeniyle çevirmenin kimliğini açıklamak istemediğini ve çevirmenin yabancı uyruklu (İranlı) olduğunu ifade etmiştir (Yaman, 2021). Arkadaş Kitapların yayınladığı ilk iki yeniden çeviriye bakıldığında çevirinin yapıldığı başlangıç metninin ya da dilinin çeviri eserlerin künyesinde yer almadığı, çevirmenlerin iç kapak sayfasında belirtildiği görülmektedir. Eserlerin çevirmenleri Hale Kuntay ve Ömer Polat’tır. Kuntay’ın çalışma dilleri arasında Almanca başta olmak üzere İngilizce ve Fransızca bulunurken¹², ele alınan dönemde bir devlet okulunda Almanca öğretmenliği yapan¹³ Polat’ın çalışma dilinin Almanca olduğu anlaşılır. Behrengi kitaplığı oluşturan Arkadaş Kitapların diğer Behrengi çevirmenleri Şule Akyüz, Settar Destmalcı, Erdal Öz ve Aydın Tebrizi’dir. Erdal Öz (1976) Şule Akyüz’ün Farsçadan çeviri yaptığına işaret etmiştir. Aydın Tebrizi Güney Azerbaycan Edebiyatının 1940 dönemi doğan şairleri arasında anıldığı için (Okumuş, 2015: 410) Farsçadan Türkçeye yapması muhtemeldir. Bu iki çevirmenin Behrengi’nin eserleri dışında başka çevirileri bulunmamaktadır. Erdal Öz’ün yayınladığı çocuk edebiyatı eserlerinin editörlüğünü yürüttüğü bilinmektedir; dolayısıyla iki ortak çevirinin çevirmenleri arasında yer alsada metnin editoryal süreciyle ilgilendiği ileri sürülebilir. Dolayısıyla Arkadaş Kitapların yayınladığı çevirilerde ara dilden eserin kaleme alındığı dilin kullanımına doğru bir örüntü gözlenmektedir.

1980’lerde Esin Yayınevi tarafından yayınlanan çevirinin çevirmeni belirtilmezken, kitabın 16 sayfalık olması metnin bütünü göz önünde bulundurulduğunda ciddi düzeyde kısaltma yapıldığını göstermektedir.

1990’larda birçok yeni yayınevi Behrengi’nin Türkçe çevirilerini yayınlamıştır ve birkaç kıdemli yayınevi de yayınlamaya devam etmiştir. Bir Şeftali Bin Şeftali başlıklı Türkçe çevirilere bakıldığında, Farsçadan Türkçeye çeviri (İldeniz Kurtulan) ve ara dilden çeviri (bkz. Almandan Türkçeye için Gürel Demirel çevirisi) uygulamalarının olduğu bulunmuştur.

2000’lerde çocuk edebiyatı yayıncılığının yaygınlaşmasıyla paralel bir gelişme olarak giderek artan sayıda yayınevi Behrengi’nin eserlerini yayınlamıştır ve yayınlamaya devam etmektedir.

¹² “Hale Kuntay”, Onk Ajans, <<http://www.onkajans.com/hale-kuntay/>> Erişim tarihi: 20 Ekim 2021.

¹³ “Ömer Polat: Yazarlarımız Tarihimizi Konu Almalıdırlar”, Milliyet, 22 Nisan 1977, 12.

Kitapların büyük oranında (Kaynak Çocuk, Kırmızı Kedi, Ren Çocuk, Say Yayınları, 1001 Çiçek, Arkadaş Çocuk, Beyaz Balina, Elips Kitap, Turkuvaz Kitap) çevirinin Farsçadan yapıldığı özellikle ön kapakta, iç kapakta ya da künyede belirtilmektedir. Çevirinin Farsçadan yapıldığı yan metinlerde açıkça belirtilmese de Farsçadan yapılan Türkçe çeviri eserler vardır (bkz. Nar Çocuk'un yayınladığı Milad Salmani'nin çevirisi, Everest ve Büyülü Fener'in yayınladığı İldeniz Kurtulan çevirisi, Fom Kitap'ın yayınladığı Elham Nikoosokhan Sedghi'nin çevirisi, Bilgi Yayınevi'nin yayınladığı Anooshirvan Miandji'nin çevirisi, Doğan Egmont'un yayınladığı Lena Mahmoudi Azar'ın çevirisi). Eserin kaleme alındığı dilin yanı sıra ara dilden çeviri de tercih edilmeye devam eden bir pratiktir. 2012 yılında Kırmızı Kedi ve 2019 yılında Sia Kitap tarafından yayınlanan İlknur Özdemir'in çevirisinde kullanılan kaynak dil belirtilmese de çalışma dillerinin İngilizce ve Almanca olduğu bilgisinden hareketle ara dil olarak bu dilleri kullandığı düşünülebilir. Benzer şekilde Çizmeli Kedi'nin yayınladığı Murat Batmankaya'nın çevirisi de Almandan yapılmıştır.

Can Çocuk 2000'lerin ilk yarısında Ömer Polat'ın Almandan yaptığı çeviriyi yayınlarken, günümüzde Deniz Canefe'nin çevirisini yayınlamaktadır. Çalışma dilleri Norveççe, İngilizce ve Eski Yunan dili olarak belirtilen¹⁴ Canefe'nin Behrengi'nin eserini ara dilden yaptığı anlaşılmaktadır. Birinci baskısı 2000 yılında yapılan çevirinin 2021 yılında ise 41. baskıya ulaştığı görülmektedir; ancak bu süreçte farklı çevirmenlerin çevirilerini yayınlamasına rağmen baskı sayısında bu önemli noktanın göz ardı edildiği ortaya çıkmaktadır. Özyürek Yayınevi de Öner Ciravoğlu'nu Bir Şeftali Bin Şeftali başlıklı eseri "Türkçeye uyarlayan" olarak belirtmiştir. Parmak Çocuk tarafından yayınlanan Bir Şeftali Bin Şeftali eserinin ön kapağında da Fatma Peşemen Dirican "uyarlayan" olarak yer almıştır. Son olarak, 2016 yılında 1001 Çiçek ve 2019 yılında Arkadaş Çocuk Mayıs Alizade'nin çevirisini yayınlamıştır. Bu çevirilerin her ikisinin ön kapağında "Farsça aslından en güncel çeviri" ifadesine yer verilmiştir. Çeviri eserlerin fazlalığından dolayı yayınevleri yayınladıkları çevirinin diğer çevirilerden farkını "en güncel" olduğunu iddia ederek ortaya koymaya çalışmıştır. Bu yaklaşım hedef kitlenin dikkatini çekecek bir satış stratejisi olarak okunabilir.

Ele alınan bu çevirilerin tümü Bir Şeftali Bin Şeftali eserini tek başına kitap olarak yayınlanmış hâlidir. Bir diğer farklı bir yayın uygulaması ise Everest Yayınlarında tespit edilmiştir. Bu yayınevi ilgili öyküyü ya da masalı "Bir Şeftali Bin Şeftali ve Diğer Masallar" başlığı altında bir masal derlemesi içinde sunmuştur.

Görsel Anlatı

Bu çalışmada ele alınan Bir Şeftali Bin Şeftali başlıklı eser farklı çevirmenler tarafından Türkçeye çevrildiği gibi farklı ressamlar ve illüstratörler tarafından da resimlenmiştir. Bu eserde resimler,

¹⁴ "Deniz Canefe", Can Yayınları, <<https://canyayinlari.com/kisidetay/cevirmenler/10865/deniz-canefe/>> Erişim tarihi: 17 Ekim 2021.

anlatının tamamlayıcı unsuru olduğundan resim-kitaplarda olduğu gibi anlatıyı kurucu rolü yoktur. Ancak bu, resimlemenin anlatıya sözcüğü sözcüğüne ya da sıkı sıkıya bağlı bir şekilde yapıldığı anlamına gelmeyebilir. Bu bölümde ele alınan çeviri eserlerden seçilen ön kapaklar ve iç resimler ele alınarak, çeviri eserleri nasıl temsil ettikleri irdelenecektir.

İlk çevirinin yayınladığı 1975 yılından günümüze kadar yayınlanan Bir Şeftali Bin Şeftali çevirileri birçok ressam, karikatürist ve illüstratör tarafından resimlenmiştir. Ön kapaklara artsüremli bir bakış çeviri eserlere dair oluşturulan temsilin geçirdiği değişimi ortaya koymaktadır.

Görsel 1. 1975 yılında yayınlanan ön kapak

Görsel 2. 1976 yılında yayınlanan ön kapak

1975 yılında yayınlanan ilk çeviri Belkıs Taşkeser tarafından resimlenmiştir; ancak kitabın ön kapakları ilk baskıdan sonra değiştirilmiştir.

İlk görselde kitap yaklaşık 14.5x24.5 cm ölçülerinde dikdörtgen bir tasarıma sahiptir ve kitabın şekline uygun bir resim ön kapağa yerleştirilmiştir. Bu resim eserin içinde yer almamakla birlikte anlatının başkahramanları olan iki oğlan karakterin izinsiz girdikleri bahçede şeftaliyle karşılaşmasını göstermektedir. Bu sahne, çeviri anlatıda betimlendiği gibi resmedilmiştir. Karakterler yalınayak, kıyafetleri yırtık ve yamalıdır. Kıyafetlerinden yoksul oldukları anlaşılmaktadır. İkinci görselde kitap yaklaşık 13.5x19.5 cm ölçülerinde, önceki versiyona göre daha kısa ve küçük bir boyuttadır. Yayınevinin yöneticilerinden Abdullah Özkan, kitabevlerinin kitabın raflara sığmadığına dair geri bildirimleri nedeniyle kitabın boyutunu küçülttüklerini belirtmiştir (Yaman, 2021). Bu kapaktaki görsel,

kitabın içinde yer almaktadır ve anlatının yan karakterlerinden bahçıvan ile eşinin şeftali ağacını kesmekle tehdit ettiği anı göstermektedir.

Arkadaş Kitapların yayınladığı Bir Şeftali Bin Şeftali çevirisinin ön kapağı ve iç resimleri karikatürist Ferruh Doğan'a ait olup sonraki yeniden baskılarda ön kapak Doğan tarafından yeniden resimlenmiştir.

Görsel 3. Arkadaş Kitapların yayınladığı ilk kapak

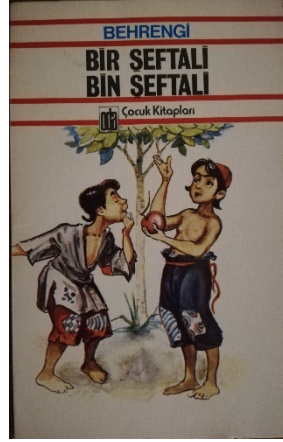

Görsel 4. Değişen ön kapak

İlk yayınlanan ön kapakta şalvarlı iki oğlan çocuğu güneşin altında tasvir edilmiştir. Güneş aynı zamanda anlatıcı olan şeftaliyi temsil etmektedir. Kapak, karikatür biçiminde resimlenmiştir. Diğer kapakta da şeftalinin üstünde oturan ve el ele tutuşan iki çocuk görülmektedir. Çocukların cinsiyeti belirsizdir ve beyazlar içindedirler. Önceki kapağa kıyasla daha modern ve soyut bir görsel dil kurulduğu ve yazılı anlatının dışında bir görsel anlatı tercih edildiği gözlenmektedir.

Oda Çocuk Kitapları'nın yayınladığı Bir Şeftali Bin Şeftali başlıklı çeviri eser illüstratör Mustafa Delioğlu tarafından resimlenmiştir. Ön kapağında eski ve yamalı kıyafetler içinde iki oğlan çocuğu şeftaliyle birlikte resmedilmiştir. Çocuklardan birinin başında takke vardır ve üstü çıplaktır. Her ikisi de esmerdir. Çocukların geleneksel bir bakış açısıyla tasvir edildikleri görülmektedir.

Görsel 5. Oda Çocuk Kitaplarının yayınladığı ön kapak

Ankara Belediyesinin yayınladığı çeviri eser, Gözlem Yayınlarının yayınladığı çeviri eser olsa da, ön kapağı ressam Belkis Taşkeser tarafından yeniden resmedilmiştir. Şeftalinin çevresinde yer alan kız ve oğlan çocukların tohum ekme anından başlayarak o tohumun ağaca dönüşüp meyve vermesine kadar geçen süreç resmedilmiştir. Anlatıdan farklı olarak çocuklar modern kıyafetlidir ve resmedilen döngü mutlu sona sahiptir.

Görsel 6. Ankara Belediyesinin yayınladığı ön kapak

Esin Yayınevinin yayınladığı çeviri, ressam Mehmet Tekdal tarafından resimlenmiştir ve ön kapakta anlatının kahramanları olan iki oğlan çocuğun şeftali ağacının dalındaki bir şeftaliyi görme anı tasvir edilmiştir. Anlatıda çocuklar, anlatıcı olan şeftaliyi yerde bulurlar ve kitabın içinde de o sahne eserde anlatıldığı şekilde resimlenmesine rağmen ön kapakta anlatıyla ilgisi olmayan bir görsel kullanılmıştır.

Görsel 7. Esin Yayinevinin yayınladığı ön kapak

Sim Yayinevinin yayınladığı çeviri eserin kapak resmi Şükran Sel, iç resimler ise Gamze Baltas tarafından çizilmiştir. Kapak resmiyle iç resimler birbirinden farklıdır. Ön kapakta arkalarında kocaman bir güneş bulunan iki oğlan çocuğu ağacın dalındaki iri bir şeftaliye bakarken resmedilmiştir. Şeftalinin boyutuna bakıldığında resimde perspektif kurallarının dışına çıkıldığı ve bunun da mantıksız bir görüntü sunduğu görülmektedir. Benzer bir çelişki, çocukların kıyafetlerinde gözlemlenmektedir. Çocukların üstü anlatıldığı gibi eski ve yamalı kıyafetlerden oluşurken, ayakkabıları oldukça modern görünmektedir. Ne var ki, anlatıda çocukların yalınayak gezindikleri belirtilmektedir.

Görsel 8. Sim Yayinevinin yayınladığı ön kapak

Say Yayınlarının yayınladığı çeviri eser Aysel Yıldırım tarafından resimlenmiştir; ancak ön kapakta resmedilen karakterler iç resimlerde resmedilen karakterlerden tamamen farklıdır. Ön kapakta iki oğlan çocuğu meyve toplayıp giderken ve arkalarında da kızgın bir ağa tasvir edilmiştir. Kapağın üst tarafında da tek katlı modern bir müstakil ev bulunmaktadır. Çocukların biri siyah saçlı, diğeri kırmızı saçlıdır. Her ikisi de çillidir, yalınayaktır ve kıyafetleri eskidir. Anlatıda çocukların bu kadar çok meyve topladığı bir sahne ve ağayla karşılaştıkları bir an yoktur.

Görsel 9. Say Yayınlarının yayınladığı ön kapak

Kırmızı Kedi'nin yayınladığı çeviri eser de Gizem Gözde Uçar tarafından resimlenmiştir. Ön kapakta eserin içinde yer almayan bir görsel bulunmaktadır. İki oğlan çocuğu bir fidana sırtlarını vermiş, birinin elindeki bir şeftaliye bakarken resimlenmiştir. Çocukların üstünde tulum vardır; son derece temiz, yeni ve modern giyimlidirler. Her ikisi de kırmızı saçlıdır. Çocuklar yazılı anlatıda tasvir edildiğinden oldukça farklı resimlenmişlerdir ve ön kapakta yer alan görsel anlatı, yazılı anlatıda mevcut değildir.

Görsel 10. Kırmızı Kedi'nin yayınladığı ön kapak

Bazı yayınevleri de (soldan sağa sırayla 1001 Çiçek, Can Çocuk, Özyürek Yayınevi, Arkadaş Çocuk vb.) çeviri eserlerin ön kapağında yalnızca şeftali ağacı temsillerine yer vermişlerdir.

Görsel boyut kapsamında ele alınan ön kapakların her biri, çeviri eserlerin farklı temsillerini simgelemektedir. Ön kapaklar ayrıca ön kapak ve iç resimlerin farklı sanatçılar tarafından resimlenebildiğini, ön kapağın iç resimlerden farklılık gösterebildiğini, ön kapağın anlatının dışına çıkabildiğini göstermektedir.

4. Tartışma

Bu çalışmada Samed Behrengi'nin Türkçe çevirilerinin dolaşıma girdiği 1975 yılından günümüze kadar çocuk edebiyatı alanındaki konumlanışları irdelenmeye çalışılmıştır. 1970'lerde çocuk edebiyatı alanında hâkim pozisyonda olan sol siyasi çizgide konumlanan yayınevlerinin bu yazarın eserlerini Türkçeye ilk kez çevirenler olduğu ve birbirine yakın tarihlerde yeni çeviriler yayınladıkları tespit edilmiştir. Bu dönemde yazarın siyasi ve etnik kimliği ön plana çıkarılırken, dünya çocuk edebiyatının yazarlarından olduğu da not edilmiştir. 1980 darbesiyle birlikte 1980'ler çocuk edebiyatı alanında görece durgunluğa işaret etmekle kalmayıp belirli yazarların ve eserlerin yasaklandığı bir on yıl olmuştur. Bu dönemde Behrengi'nin bazı eserleri yasaklanmış olmasına rağmen, tiyatro oyunu olarak sergilenmiş ya da daha küçük yaş gruplarına hitaben 16 sayfalık resimli çocuk kitabı olarak yayınlanmıştır.

1990'lar çocuk edebiyatında görece canlanmanın başladığı yeni bir döneme tekabül etmektedir ve yeni kurulan yayınevleri ya da mevcut yayınevleri Behrengi'nin Türkçe çevirilerini (yeniden) yayınlamaya başlamışlardır. Bu dönemde Dünya Klasikleri Dizisinde yayınlamaya başlaması çevirilerin Türkçedeki konumlanışlarına dair önemli bir değişime işaret etmektedir.

2000'ler ise Behrengi'nin eserlerinin sayısız yayınevinin yayınladığı ticari ürün konumuna yerleştiği bir dönemi ifade etmektedir. Çeviri eserlerin alegorik bir eser, bir edebiyat eseri ya da fabl olarak sunulmasının yanı sıra, güncel ekolojik sorunlarla ilişkili bir anlatı olarak sunulduğu ya da pedagojik amaçlar çerçevesinde çocuk okurlar için okuma-anlama soruları ve bulmaca gibi çeşitli etkinlikler eklendiği de gözlenmiştir.

Resimli çocuk edebiyatı eseri olan ve artsüremli olarak izi sürülen Bir Şeftali Bin Şeftali başlıklı Türkçe çevirilerinin sunduğu görgül veriler çeviri ve yeniden çeviri kavramlarının yeniden düşünülmesine yol açmaktadır. Bu yeniden düşünme sürecinde, resimli çocuk edebiyatı eserlerinin yazılı ve görsel boyutlarının ve tarih içinde resimli kitapların üretim pratiklerinin göz önünde bulundurulması bir gereklilik ortaya çıkmaktadır.

Yazılı boyut göz önünde bulundurulduğunda, 1975 yılından günümüze belirli örüntüler tespit edilebilir. Çeviri ürünlerde ağırlıklı olarak çevirmen bilgisi yer alırken, yalnızca bir eserde (Esin Yayınevi) çevirmen bilgisi bulunmamıştır. Çevirmen için kullanılan kavramlar arasında başta “çeviren” ve “çeviri” olmak üzere “Türkçesi”, “Türkçeye çeviren” ve “uyarlayan” kavramlarının bulunması çocuk edebiyatında “çeviri” pratiğinin çoğulluğuna işaret ederek farklı yönlerini öne çıkarmaktadır. Bazı

çevirmenlerin çevirileri piyasada bulunmazken, belirli çevirmenlerin çevirileri farklı yayınevleri tarafından yayınlanmaya devam etmektedir. 1980 yılında Oda Yayınları tarafından yayınlanan İldeniz Kurtulan'ın Bir Şeftali Bin Şeftali çevirisi 1992 yılında Gendaş Yayınları, 2003 yılında Alfa Yayınları, 2016 ve 2018 yıllarında Büyülü Fener Yayınları, 2018 yılında Everest Yayınları tarafından yayınlanmıştır. 1975 yılında Arkadaş Kitaplar tarafından yayınlanan Ömer Polat çevirisi 2000 yılında Can Yayınları tarafından yayınlanmıştır. 2012 yılında Kırmızı Kedi Çocuk tarafından yayınlanan İlknur Özdemir çevirisi de 2019 yılında Sia Kitap tarafından yayınlanmıştır. Türkçe çevirilerde eserlerin yazıldığı Farsça, ilk çevirinin yayınlandığı 1975 yılından günümüze kadar kullanılmaya devam etmektedir. Günümüzde Farsçadan yapılan çevirilerin daha görünür olduğu ve bunun ön kapakta, iç kapakta ya da künyede özellikle belirtildiği gözlenmektedir. Bunun dışında ara dilden çeviri de 1970'lerden günümüze kadar gözlemlenen bir uygulama olup, bunun bir örnek (Sim Yayınevi) dışında açıkça belirtilmediğinin altı çizilmelidir.

Çevirilerin dolaşımı ele alınan eserin resimlenmesiyle yakından ilişkilidir. Bir çevirinin yayınevi değişikliğine eşlik eden bir unsurun resimleyeninin de değişmesi olduğu gözlemlenmektedir. İldeniz Kurtulan'ın Oda Yayınları tarafından yayınlanan çevirisi 1980 yılında Mustafa Delioğlu tarafından resimlenmişken, 1992 yılında Gendaş Yayınlarından yayınlanan çevirisi Hamid Mirghanbari tarafından resimlenmiştir. 1975 yılında Arkadaş Kitaplar tarafından yayınlanan ve Ferruh Doğan tarafından resimlenen Ömer Polat çevirisi Can Yayınlarının yayınladığı 2001 yılında Sinan Gürdağcık tarafından resimlenmiştir. 2012 yılında Kırmızı Kedi Çocuk tarafından yayınlanan İlknur Özdemir çevirisi Serap Deliorman tarafından resimlenirken, Sia Kitap tarafından yayınlanan çeviri Yusuf Tansu Özel tarafından resimlenmiştir.

Aynı çevirinin yayınevi değişikliği olmadan yeniden resimlendiği durumlar da mevcuttur. Can Yayınları tarafından yayınlanan Ömer Polat çevirisi ilk olarak Sinan Gürdağcık, daha sonra An-Su Aksoy tarafından resimlenmiştir. Büyülü Fener Yayınlarının 2016 yılında yayınladığı İldeniz Kurtulan çevirisi Luca Tambasco, 2018 yılında yayınladığı aynı çeviri ise Mert Tugen tarafından resimlenmiştir.

İncelenen ön kapakların da ortaya koyduğu üzere her resimleyen her çevirmen gibi eserin temsilinin yeniden oluşturulmasına kendi yorumuyla katkıda bulunmuştur. Her ne kadar anlatının kurucu unsur olduğu ilgili eserde anlatının görselleri yönlendirmesi beklenmesine rağmen resimleyenlerin anlatıdan uzaklaştıkları ya da anlatıyla çeliştikleri tespit edilmiştir. Ön kapak ve iç resimlerin farklı sanatçılar tarafından resimlendiği çeviriler (bkz. Sim Yayınevi, Nilüfer Yayıncılık, Özyürek Yayınevi) bulunurken, ön kapak ve iç resimlerin aynı sanatçıya tarafından resmedilmesine rağmen birbirinden kopuk (bkz. Say Yayıncılık) ya da anlatının dışında resmedilmesi (bkz. Kırmızı Kedi Çocuk, Sia Kitap, Eksik Parça Çocuk, Kaynak Çocuk, Fom Kitap, Çizmeli Kedi, Esin Yayınevi) gözlemlenen diğer hususlardır. Dolayısıyla söz konusu karmaşık üretim ağı içinde resimli çocuk

edebiyatı eserleri “çeviri” ürün olarak varsayıldığında, dillerarası çevirinin yanı sıra resimleme etkinliğinin de göz önünde bulundurulması bir gerekliliktir. Resim ve yazının birlikte oluşturduğu nihai eser her farklı çevirmenle “yeni” bir çeviri ürün olarak kabul edilirken, aynı çevirinin farklı sanatçılar tarafından resimlenmesi sonucu ortaya çıkan ürünün de “yeni” bir eser olduğu yadsınamaz. Ancak belirli bir yayınevinin yayınladığı *Bir Şeftali Bin Şeftali* başlıklı eserin farklı baskıları, çevirmenler ve resimleyenler değişse de nihai baskı sayısında bunun göz önünde bulundurulmadığını ortaya koymuştur. Çeviri araştırmacılarının özellikle çeviri çocuk edebiyatı eserlerini ele alırken, eserlerin baskı sayılarına dikkat etmesi ve farklı baskılarının “farklı” ürünler olma ihtimâline karşı dikkatli olması önemlidir. Görsel boyutun çocuk edebiyatında “çeviri” ve “yeniden çeviri” kavramlarının anlam alanlarını genişletme yönünde bir imkâna sahip olduğu ileri sürülebilir.

5. Sonuç Yerine

Behrengi “devrimci (Türk) yazar” olarak tanıtıldığı Türkçe çocuk edebiyatının 1970’li yıllarında kısa sürede popüler bir yazar olmuşken, 1980 darbesiyle “yasaklı” bir yazara dönüşmüştür. Yazarın popülerliği ve çocuk okurların çeviri eserlere ulaşması kesintiye uğramasına rağmen askeri rejimin ülke yönetimini sivillere teslim etmesiyle birlikte başlayan görece normalleşme sürecinin bir sonucu 1990’larda Behrengi’nin Türkçe çevirilerinin yeniden yayınlanmaya devam etmesi olmuştur. 2000’li yıllarla birlikte pek çok yayınevinin yayınladığı ticari bir ürün hâline dönüşmüştür. Tarihsel süreçte Behrengi’nin çocuk edebiyatı eserlerinin Türkçe çevirilerinin sosyopolitik alegori, fabl ve edebiyat eseri olarak farklı biçimlerde öne çıkarıldığı ve sanatsal ve/veya pedagojik amaçlar doğrultusunda okurlara sunulduğu gözlenmiştir. Bu çalışmada *Bir Şeftali Bin Şeftali* örneği üstünden izi sürülen çocuk edebiyatında çeviri ve yeniden çeviri kavramlarının resimli çocuk edebiyatı eserlerinin özgüllükleri göz önünde bulundurularak yeniden düşünülmesinin bir zorunluluk olduğuna dikkat çekilmiştir.

Ele Alman Çeviriler

Behrengi, S. (1975). *Bir Şeftali Bin Şeftali*. Çev. A. Dost, Resimleyen: Belkıs Taşkeser. İstanbul: Gözlem Yayınevi. 32 s.

Behrengi, S. (1975). *Bir Şeftali Bin Şeftali*. Çev. A. Dost, Resimleyen: Belkıs Taşkeser. İstanbul: Gözlem Yayınevi. 32 s.

Behrengi, S. (1975). *Bir Şeftali Bin Şeftali*. Çev. Ömer Polat, Resimleyen: Ferruh Doğan. İstanbul: Cem Yayınevi. 72 s.

Behrengi, S. (1976). *Bir Şeftali Bin Şeftali*. Çev. Ömer Polat, Resimleyen: Ferruh Doğan. 4. bs. İstanbul: Cem Yayınevi. 72 s.

- Behrengi, S. (1979). *Bir Şeftali Bin Şeftali*. Çev. A. Dost, Resimleyen: Belkıs Taşkeser. 5. bs. İstanbul: Gözlem Yayınevi. 47 s.
- Behrengi, S. (1979). *Bir Şeftali Bin Şeftali*. Resimleyen: Belkıs Taşkeser. Ankara: Ankara Belediyesi. 64 s.
- Behrengi, S. (1980). *Bir Şeftali Bin Şeftali*. Çev. İldeniz Kurtulan, Resimleyen: Mustafa Delioğlu. İstanbul: Oda Çocuk Kitapları. 63 s.
- Behrengi, S. (1991). *Bir Şeftali Bin Şeftali*. Çev. Gürel Demirel, Kapak resmi: Şükran Sel, İç resimler: Gamze Baltaş. İstanbul: Sim Yayınevi. 55 s.
- Behrengi, S. (1992). *Bir Şeftali Bin Şeftali*. Çev. İldeniz Kurtulan, Kapak ve resimleyen: Hamid Mirghanbari. İstanbul: Gendaş Yayınları. 63 s.
- Behrengi, S. (2000). *Bir Şeftali Bin Şeftali*. Çev. Ömer Polat, Resimler: Sinan Gürdağcık. İstanbul: Can Yayınları. 62 s.
- Behrengi, S. (2002). *Bir Şeftali Bin Şeftali*. Resimleyen: Belkıs Taşkeser. İstanbul: Boyut Kitapları. 64 s.
- Behrengi, S. (2003). *Bir Şeftali Bin Şeftali*. Çev. İldeniz Kurtulan, Resimleyen: Yaşar Zeynalov. İstanbul: Alfa Yayınları. 54 s.
- Behrengi, S. (2005). *Bir Şeftali Bin Şeftali*. Kapak ve iç resimler: Yüksel Akman. İstanbul: Ateşböceği Yayınları. 80 s.
- Behrengi, S. (2006). *Bir Şeftali Bin Şeftali*. Çev. Ekrem Aydın, Kapak tasarımı: İlhan Pazarcıkçı, İç resimler: Mevlide Aydın. Ankara: Nilüfer Yayıncılık. 62 s.
- Behrengi, S. (2008). *Bir Şeftali Bin Şeftali*. Çev. Ömer Polat, İllüstrasyon: An-Su Aksoy. 13. bs. İstanbul: Can Çocuk. 51 s.
- Behrengi, S. (2012). *Bir Şeftali Bin Şeftali*. Çev. İlknur Özdemir, Resimleyen: Serap Deliorman. İstanbul: Kırmızı Kedi. 65 s.
- Behrengi, S. (2013). *Bir Şeftali Bin Şeftali*. Çev. Ramin Cabbarlı & Türkan Urmulu, Resimleyen: Deniz Üçbaşaran. 3. bs. İstanbul: Kaynak Çocuk. 66 s.
- Behrengi, S. (2014). *Bir Şeftali Bin Şeftali*. Çev. Anooshirvan Miandji, Resimleyen: Zülal Öztürk. Ankara: Bilgi Yayınevi. 56 s.
- Behrengi, S. (2014). *Bir Şeftali Bin Şeftali*. Çev. Murat Batmankaya, Resimleyen: Gülşen Arslan. İstanbul: Çizmeli Kedi. 64 s.

- Behrengi, S. (2016). *Bir Şeftali Bin Şeftali*. Çev. İldeniz Kurtulan, Resimleyen: Luca Tambasco. İstanbul: Büyülü Fener Yayınları. 60 s.
- Behrengi, S. (2016). *Bir Şeftali Bin Şeftali*. Çev. Lena Mahmoudi Azar, Resimleyen: Canan Barış. İstanbul: Doğan Egmont. 68 s.
- Behrengi, S. (2016). *Bir Şeftali Bin Şeftali*. Çev. Mayıs Alizade, Resimleyen: Cemalettin Güzeloğlu. Ankara: 1001 Çiçek Kitaplar. 72 s.
- Behrengi, S. (2017). *Bir Şeftali Bin Şeftali*. Çev. Milad Salmani, Resimleyen: Necmettin Asma. 2. bs. İstanbul: Nar Çocuk. 63 s.
- Behrengi, S. (2017). *Bir Şeftali Bin Şeftali*. Türkçeye uyarlayan: Öner Ciravoğlu, Resimleyen: Yıldız Cıbroğlu, Kapak tasarımı: Ahmet Sungur. İstanbul: Özyürek Yayınevi. 48 s.
- Behrengi, S. (2018). *Bir Şeftali Bin Şeftali ve Diğer Masallar*. Çev. İldeniz Kurtulan, İllüstrasyon: Oğuz Demir. İstanbul: Everest Yayınları. 92 s.
- Behrengi, S. (2018). *Bir Şeftali Bin Şeftali*. Çev. Ali Seraj, Resimleyen: Serdar Gökmen. İstanbul: Ren Çocuk. 64 s.
- Behrengi, S. (2018). *Bir Şeftali Bin Şeftali*. Çev. İldeniz Kurtulan, Resimleyen: Mert Tugen. İstanbul: Büyülü Fener Yayınları. 62 s.
- Behrengi, S. (2018). *Bir Şeftali Bin Şeftali*. Çev. Nezahat Başçı, Resimleyen: Reha Barış. İstanbul: Turkuvaz Kitap. 56 s.
- Behrengi, S. (2018). *Bir Şeftali Bin Şeftali*. Çev. Pune Haeri, Resimleyen: Ece Büşra Eryılmaz. İstanbul: Beyaz Balina Yayınları. 80 s.
- Behrengi, S. (2019). *Bir Şeftali Bin Şeftali*. Çev. Defne Huran, Resimleyen: Hemad Javadzade. İstanbul: Eksik Parça Yayınları. 64 s.
- Behrengi, S. (2019). *Bir Şeftali Bin Şeftali*. Çev. Elham Nikoosokhan Sedghi, Resimleyen: Büşra Çakmak. 2. bs. İstanbul: Fom Kitap. 47 s.
- Behrengi, S. (2019). *Bir Şeftali Bin Şeftali*. Çev. İlknur Özdemir, Resimleyen: Yusuf Tansu Özel. İstanbul: Sia Kitap. 63 s.
- Behrengi, S. (2019). *Bir Şeftali Bin Şeftali*. Çev. Mayıs Alizade, Resimleyen: Cemalettin Güzeloğlu. 4. bs. Ankara: Arkadaş Çocuk. 72 s.
- Behrengi, S. (2019). *Bir Şeftali Bin Şeftali*. Çev. Mehmet Akif Koç. Ankara: Elips Kitap. 64 s.

- Behrengi, S. (2020). *Bir Şeftali Bin Şeftali*. Çev. Mehmet Kanar, Resimleyen: Aysel Yıldırım. 3. bs. İstanbul: Say Yayınları. 48 s.
- Behrengi, S. (2020). *Bir Şeftali Bin Şeftali*. Çev. Mojgan Dolatabadi, Resimleyen: Gizem Gözde Uçar. İstanbul: Kırmızı Kedi. 55 s.
- Behrengi, S. (2021). *Bir Şeftali Bin Şeftali*. Çev. Deniz Canefe, Resimleyen: An-Su Aksoy. 41. bs. İstanbul: Can Çocuk. 53 s.
- Behrengi, S. (2021). *Bir Şeftali Bin Şeftali*. Uyarlayan: Fatma Peşemen Dirican, Resimleyen: Hale Gökalp Sezer. Ankara: Parmak Çocuk. 64 s.
- Behrengi, S. (t.y.). *Bir Şeftali Bin Şeftali*. Resimleyen: Mehmet Tekdal. İstanbul: Esin Yayınevi. 16 s.

Kaynakça

“Bir Şeftali Bin Şeftali”, *Kırmızı Kedi*,

<<https://www.kirmizikedidi.com/kitap/urun/8b17199e13a14322bde5dd482f1b317>> Erişim tarihi: 21 Ekim 2021.

“Beş Kafadarlar Tiyatrosu”, *Milliyet*, 26 Kasım 1983, 4. “Beş Kafadarlar Tiyatrosu Açıkavada Oynuyor”, *Milliyet*, 6 Temmuz 1984, 9.

“Çeşitli”, *Milliyet*, 16 Ocak 1976, 8.

“Deniz Canefe”, *Can Yayınları*, <<https://canyayinlari.com/kisidetay/cevirmenler/10865/deniz-canefe/>> Erişim tarihi: 17 Ekim 2021.

“Hale Kuntay”, *Onk Ajans*, <<http://www.onkajans.com/hale-kuntay/>> Erişim tarihi: 20 Ekim 2021.

“Küçük Kara Balık”, *Nar Yayınları*, <<http://www.naryayinlari.com/kitap.php?kitapid=429>> Erişim tarihi: 21 Ekim 2021.

“Ömer Polat: Yazarlarımız Tarihimizi Konu Almalıdırlar”, *Milliyet*, 22 Nisan 1977, 12.

Akbal, O. (1975). Bir Küçük Kara Balık. *Cumhuriyet Gazetesi*, 8 Haziran 1975, 2.

Aksoy, N. B. (2010). The Relation Between Translation and Ideology as an Instrument for the Establishment of a National Literature. *Meta*, 55(3), 438–455.

Akşun, Ş. (2020). *Dünyayı Küçük Karabalıklar Kurtaracak*. İstanbul: Destek Yayınları.

Altınkaynak, H. (1997). Tatilde Neler Okumalı? *Milliyet*, 25 Ocak 1997, 21.

<<http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/Ara.aspx?araKelime=behrengi&isAdv=false>> Erişim tarihi: 18 Ekim 2021.

- Alver, A. (2012). 12 Eylül 1980 askeri darbesi ‘Devrimciler’ ile ‘Yüz:1981’ romanlarından hareketle 12 Eylül döneminde yaşanan devlet güdümlü baskı ve şiddet sorunsalı. *Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 1, 5-22.
- Bassiri, K. (2018). Whatever Happened to The Little Black Fish? *Iranian Studies*, C.51, No.5, 693-716.
- Behrengi, S. (1977). “Semet Behrengi”, *Pancarlı Çocuk*. Çev. Metin İlkin, Resimleyen: Tan Oral. İstanbul: Tayko Çocuk Yayınları. 5-7.
- Behrengi, S. (1980). “Semet Behrengi Üzerine”, *Bir Şeftali Bin Şeftali*. Türkçesi: İldeniz Kurtulan, Resimleyen: Mustafa Delioğlu. İstanbul: Oda Çocuk Yayınları. t.y.
- Behrengi, S. (1991). “Birkaç Söz”, *Bir Şeftali Bin Şeftali*. Çev. Gürel Demirel, Kapak resmi: Şükran Sel, İç resimler: Gamze Baltaş. İstanbul: Sim Yayınevi. 54-55.
- Berk Albachten, Ö. & Tahir Gürçağlar, Ş. (2019a). *Perspectives on Retranslation: Ideology, Paratexts, Methods*. New York/Londra: Routledge.
- Berk Albachten, Ö. & Tahir Gürçağlar, Ş. (2019b). *Studies from a Retranslation Culture: The Turkish Context*. Singapore: Springer.
- Berk Albachten, Ö. & Tahir Gürçağlar, Ş. (2020) Retranslation and multimodality: Introduction. *The Translator*, 26:1, 1-8.
- Berk, Ö. (2004). *Translation and Westernisation in Turkey from the 1840s to the 1980s*. İzmir: Ege Yayınları.
- D’hulst, L. (2001). Why and how to write translation histories? *Crop* [Special issue: Emerging views on translation history in Brazil], 6, 21-32.
- Dybiec-Gajer, J. Oittinen, R. & Kodura, M. (2020). *Negotiating Translation and Transcreation of Children’s Literature: From Alice to the Moomins*. Singapore: Springer.
- Ekmekçi, A. (2008). *The Shaping Role of Retranslations in Turkey: The Case of Robinson Crusoe*. Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Erdoğan, F. (2019). *Çocuklar için Yazmak*. İstanbul: Binbir Kitap.
- Fazeli, N. (2006). *Politics of Culture in Iran: Anthropology, Politics and Society in the Twentieth Century*. London/New York: Routledge.

- Karaosmanoğlu, G. (2016). Dünyanın En Devrimci Çocuğu: Küçük Kara Balık. *Bianet*, 20 Şubat 2016.
<<https://m.bianet.org/biamag/kitap/172289-dunyanin-en-devrimci-cocugu-kucuk-kara-balik>>
Erişim tarihi: 20 Ekim 2021.
- Karimi-Hakkak, A. (1977). The Little Black Fish and Other Modern Persian Stories by Samad Behrangî, Mary Hooglund and Eric Hooglund. *Iranian Studies*, C.10, No.3 (Yaz 1977), 216-222.
- Kayaoğlu, T. (1998). Türkiye’de Tercüme Müesseseleri. İstanbul: Kitabevi.
- Ketola, A. (2018). Picturebook Translation as Transcreation. (Eds.) H. Juntunen, K. Sandberg & M. K. Kocabaş. *In Search of Meaning: Literary, Linguistic, and Translational Approaches to Communication*. Tampere: University of Tampere. 127-143.
- Kurultay, T. (1999). Cumhuriyet Türkiyesi’nde Çevirinin Ağır Yüğü ve Türk Hümanizması. *Studien zur deutschen Sprache und Literatur*, 11, 13-36.
- Mutluay, R. (1975). Çocuklara ve Herkese. *Cumhuriyet*, 25 Eylül 1975, 7.
- Oittinen, R. (2000). *Translating for Children*. New York/London: Garland Publishing, Inc.
- Okumuş, S. (2015). Modern Güney Azerbaycan Edebiyatı. *Yeni Türkiye*, 21(76), 396-412.
<http://www.salihokumus.com/upload/dosya/20160309__8009607196.pdf> Erişim tarihi: 21 Ekim 2021.
- Oral, Z. (1977). Çocuk Oyunları. Tiyatro, *Milliyet*, 22 Nisan 1977, 12.
- Önder, N. (2019). Bir Zamanlar İstanbul Çocuk Kitapları Fuarı: Prof. Dr. Meral Alpay’ın Anısına! *Türk Kütüphaneciliği*, 33, 4(2019), 315-334.
- Öz, E. (1976). 1975’te Çocuk Edebiyatımız. *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1976*. İstanbul: Tekin Yayınevi, 102-157.
- Pereira, N. M. (2008). Book Illustration as (Intersemiotic) Translation: Pictures Translating Words. *Meta*, 53(1), 104–119.
- Polat, İ. (2009). Küçük Kara Balık Yeniden. *Bianet*, 23 Aralık 2009.
<<https://m.bianet.org/biamag/cocuk/119046-kucuk-kara-balik-yeniden>> Erişim tarihi: 20 Ekim 2021.
- Pym, A. (2018). A typology of translation solutions. *JoSTrans*, 30, 40-65.
- Sezer, S. (2012). Behrengî’nin Masalı. *İyi Kitap*, No.46(Aralık),
<<https://www.iyikitap.net/2012/12/01/behrenginin-masali/>> Erişim tarihi: 20 Ekim 2021.

- Tahir Gürçağlar, Ş. (2008). *The politics and poetics of translation in Turkey, 1923-1960*. Amsterdam/New York: Rodopi.
- Tahir Gürçağlar, Ş. (2011). Gulliver Travels in Turkey: Retranslation and Intertextuality. (Ed) Lance Weldy, *Crossing Textual Boundaries in International Children's Literature*, Newcastle: Cambridge Scholars, 44-58.
- Tahir Gürçağlar, Ş. (2014). The translational anatomy of a children's magazine: The life and times of Doğan Kardeş. *TRANS*, 18, 15-33.
- Tanju, S. (1975). Bir İran Masalı. *Cumhuriyet Gazetesi*, 31 Mart 1975, 2.
- Taşdemir, M. (2009). Derenin Sonu, Denizin Başı. *Radikal Kitap*, 13 Kasım 2009. <<http://www.radikal.com.tr/kitap/derenin-sonu-denizin-basi-964387/>> Erişim tarihi: 20 Ekim 2021.
- Temelkuran, E. (2004a). Kayıp Balık. Kıyıda, *Milliyet*, 30 Ocak 2004, 13.
- Temelkuran, E. (2004b). Kara Balık Izgara. Kıyıda, *Milliyet*, 17 Kasım 2004, 15.
- Ural, Y. (2006). Tatilde Neler Okuyalım? *Milliyet Çocuk Miço*, Milliyet, 11 Haziran 2006, 20.
- Ülken, H. Z. (2007). *Uyanış Devirlerinde Tercümenin Rolü*. İstanbul: Türkiye İş Kültür.
- Üstün Külünk, S. (2019). *Recontextualizing Turkish Islamist Discourse: Hilal (1958-1980) as a Site of Translational Repertoire Construction*. Doktora Tezi. Boğaziçi Üniversitesi.
- Weissbrod, R. & Kohn, A. (2015). Re-Illustrating Multimodal Texts as Translation: Hebrew Comic Books Uri Cadduri and Mr. Fibber, the Storyteller. *New Readings*, 15, 1-20.
- Yaman Topaç, B. (2020). *Türkçe Çocuk Edebiyatı Alanında Çeviri 1970-1980*. Yayınlanmamış doktora tezi. İstanbul Üniversitesi.
- Yaman, B. (2021). Abdullah Özkan ile telefon görüşmesi. 14 Ekim 2021.
- Elmas, Y. (1977). Behrengi ve Çocuk. *Yeni Toplum*, Sayı:14, 35-52.
- Yılmaz Kutlay, S. (2020). Çeviribilimde "çeviriyaratım"ı (transcreation) konumlandırmak. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (18), 688-698.